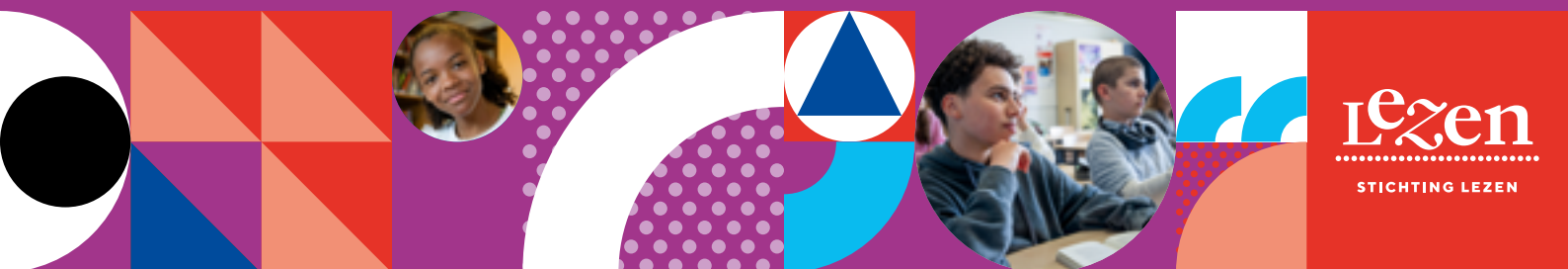

ONDERZOEKSPUBLICATIE

Aandacht voor lezen in het voortgezet onderwijs

Een onderzoek onder schoolleiders en docenten Nederlands in vmbo, havo en vwo

DUO-Onderwijs

Aandacht voor lezen in het voortgezet onderwijs

een onderzoek onder schoolleiders en docenten Nederlands in vmbo, havo en vwo

Samenvatting

Dit onderzoeksrapport geeft inzicht in de huidige stand van zaken wat betreft het leesklimaat en de aandacht voor leesbevordering in het voortgezet onderwijs, specifiek op het vmbo, havo en vwo. Aan het onderzoek hebben 580 docenten Nederlands en 281 schoolleiders in het voortgezet onderwijs deelgenomen. In deze samenvatting vermelden we de meest opvallende bevindingen.

Schoolbeleid op het gebied van lezen

Vrijwel alle scholen die deelnamen aan dit onderzoek (94%) hebben een visie en doelstellingen op het gebied van leesonderwijs. De helft (49%) van de scholen heeft deze visie en doelstellingen ook vastgelegd in een leesbeleidsplan. Een vijfde (20%) van de scholen is helemaal niet bezig met leesbeleid: zij hebben geen leesbeleidsplan en zijn ook niet bezig met het opstellen hiervan. Deze groep scholen vormt een aandachtspunt.

Effectief leesbeleid begint volgens Stichting Lezen bij het jaarlijks opstellen van een plan met concrete acties en doelen op het gebied van lezen en leesbevordering, het jaarlijks evalueren van het gevoerde leesbeleid en het jaarlijks beschikbaar stellen van voldoende taakuren en budget om dit te kunnen realiseren (Leesscan VO, 2025). Slechts een beperkt deel van de scholen voldoet aan deze doelstellingen. Hoewel de meerderheid van de scholen een plan opstelt met concrete doelen en acties op het gebied van lezen en leesbevordering en het leesbeleid evalueert (respectievelijk 89% en 80%), doet slechts 42% en 56% dit (ten minste) jaarlijks.

Een (kleine) meerderheid van de schoolleiders geeft aan dat er op hun school voldoende budget is (52%) en dat er voldoende taakuren beschikbaar worden gesteld (64%) om de visie van hun school op lezen en leesbeleid te kunnen realiseren. Een vijfde van de schoolleiders geeft expliciet aan onvoldoende budget te hebben (20%) en onvoldoende taakuren beschikbaar te kunnen stellen (19%).

Een groot deel (84%) van de scholen heeft een kernteam of werkgroep lezen. Echter, de diversiteit binnen deze teams is vaak nog onvoldoende. Docenten Nederlands maken vrijwel altijd deel uit van het kernteam/de werkgroep lezen (96%). Docenten van andere vaksecties zoals moderne vreemde talen en vakvakken veel minder (respectievelijk 50% en 34%). Leidinggevendenden maken op een nog minder groot deel van de scholen dat een kernteam lezen heeft deel uit van dit team (teamleiders: 32%, afdelingsleiders: 16%, adjunct-directeuren: 11%, directeuren: 10%).

Monitoring leesvaardigheid, leesmotivatie en leesgedrag

Om inzicht te krijgen in de effectiviteit van het gevoerde leesbeleid, is het belangrijk om de leesvaardigheid, de leesmotivatie en/of het leesgedrag van leerlingen te monitoren. Op dit moment gebeurt dit op scholen relatief weinig. Leesvaardigheid wordt het vaakst gemeten: iets meer dan de helft (55%) van de scholen maakt gebruik van toetsen om de leesvaardigheid van leerlingen te monitoren. Middelen die de leesmotivatie en het leesgedrag van leerlingen meten, zoals gesprekken met leerlingen, een leeslogboek of de Monitor de Bibliotheek *op school* worden nog maar weinig toegepast (door respectievelijk 30%, 19% en 9% van de scholen). De Monitor de Bibliotheek *op school* wordt door 29% van de vmbo-scholen die deelnemen aan de aanpak de Bibliotheek *op school* gebruikt.

Mediatheek en boekencollectie

Een rijk, actueel en gevarieerd boekenaanbod is een belangrijke voorwaarde om leerlingen te kunnen stimuleren tot lezen. Stichting Lezen stelt dat iedere school een mediatheek zou moeten hebben, geleid door een professionele mediathecaris die leerlingen en docenten van advies kan voorzien op het gebied van lezen en leesbevordering.

Een minderheid van de scholen (43%) beschikt momenteel over een mediatheek/schoolbibliotheek met een betaalde professionele mediathecaris.¹ Wel kunnen leerlingen op bijna alle scholen (97%) boeken lenen. Op een derde (36%) van de scholen is dit bij een mediatheek/schoolbibliotheek die gerund wordt door een andere betaalde medewerker (geen professionele mediathecaris) of door vrijwilligers. Op een vijfde (19%) van de scholen kunnen leerlingen alleen boeken lenen in lokalen of op een andere manier.

Stichting Lezen adviseert scholen om minimaal vijf boeken per leerling in de boekencollectie te hebben (Leesscan VO, 2025). Slechts een kwart (26%) van de scholen voldoet aan deze richtlijn. Desondanks zijn docenten Nederlands overwegend tevreden over de boekencollectie op hun school.

Leesomgeving op school

In een rijke leesomgeving hebben jongeren toegang tot een aantrekkelijke en gevarieerde collectie boeken, wordt het belang van lezen zichtbaar gemaakt en zijn er voldoende (comfortabele) leesplekken. Op het gebied van het creëren van een rijke leesomgeving op school is nog verbetering mogelijk. Ongeveer zes op de tien schoolleiders geven aan dat hun school uitstraalt dat lezen belangrijk is (en vier op de tien dus niet). Op slechts de helft (51%) van de scholen zijn voldoende leesplekken aanwezig. Op een derde (34%) van de scholen hebben leerlingen niet op elk moment van de dag toegang tot de boekencollectie van de school.

Positief is dat op een ruime meerderheid (84%) van de scholen deskundigheid aanwezig is of ingehuurd wordt om een goede boekencollectie samen te stellen. Dit komt overeen met de hoge tevredenheid die we zien bij docenten over de boekencollectie op school.

Samenwerking met de (openbare) bibliotheek

Circa twee derde (64%) van de scholen die deelnamen aan dit onderzoek heeft een samenwerking met de (openbare) bibliotheek. Vmbo-scholen hebben vaker een samenwerking met de (openbare) bibliotheek (73%) dan havo/vwo-scholen (56%). Een kwart (26%) van de scholen in dit onderzoek neemt deel aan het programma de Bibliotheek *op school* (vmbo-scholen: 43%, havo/vwo-scholen: 12%).

¹ In het dataonderzoek uitgevoerd door DUO Onderwijsonderzoek & Advies uit 2024 gaat het om 23% van de scholen die beschikken over een mediathecaris (DUO Onderwijsonderzoek & Advies, 2024). Het verschil met het in dit onderzoek gevonden percentage van 43% is mogelijk te verklaren door de manier van onderzoek/dataverzameling. Bij het dataonderzoek uit 2024 zijn alle schoollocaties meegenomen, ongeacht of het een hoofd- of een nevenlocatie betreft. In het huidige onderzoek bevragen we schoolleiders die mogelijk meerdere schoollocaties onder hun hoede kunnen hebben en voor één van de locaties het antwoord invullen. Daardoor kan er een iets ander beeld ontstaan.

Leesbevorderende activiteiten in de klas

Bijna alle docenten Nederlands (92%) vinden het belangrijk om in hun lessen aandacht te besteden aan leesbevordering. De leesbevorderingsactiviteit waaraan veruit de meeste tijd wordt besteed is vrij lezen (driekwart van de docenten besteedt hier minstens een les per week tijd aan). Ook op schoolniveau wordt er veel aandacht besteed aan vrij lezen. 94% van de schoolleiders geeft aan dat er op hun school vrij lezen plaatsvindt. In ruim de helft van de gevallen (55%) gaat het om 'schoolbreed' vrij lezen (voor alle leerlingen). Gemiddeld wordt er op scholen waar schoolbreed vrij gelezen wordt 48 minuten per week vrij gelezen. Slechts een zesde (16%) van de scholen voldoet aan de doelstelling van Stichting Lezen (Leesscan VO, 2025) om minstens 60 minuten per week schoolbreed vrij lezen te organiseren.

Ook andere leesbevorderende activiteiten zoals het geven van boekenadviezen, voorlezen en leerlingen verwerkingsopdrachten rondom boeken laten uitvoeren, worden regelmatig ingezet door de docenten Nederlands. Schrijfopdrachten gekoppeld aan boeken worden hierbij het minst gedaan. Een vijfde (22%) van de docenten geeft nooit schrijfopdrachten.

Een meerderheid (63%) van de docenten Nederlands neemt (vrijwel) nooit deel aan leesbevorderingsprojecten en -campagnes. Slechts een kwart (24%) van de schoolleiders geeft aan dat hun school in alle leerjaren minstens één keer per jaar deelneemt aan leesbevorderingsprojecten en -campagnes. Iets meer dan de helft (57%) van de docenten organiseert minstens één keer per jaar een auteursbezoek voor hun klas. Van de schoolleiders geeft circa de helft (47%) aan dat er in alle leerjaren op hun school minstens één keer per jaar een auteursbezoek plaatsvindt. Hoewel er dus al veel gebruik wordt gemaakt van auteursbezoeken, is ook hier nog verbetering in mogelijk.

Knelpunten leesbevordering

De meest genoemde belemmeringen die docenten Nederlands ervaren om het lezen te bevorderen zijn: leerlingen vinden lezen 'suf' (76% noemt dit), leerlingen kunnen zich niet lang genoeg concentreren (59%) en de leesvaardigheid van leerlingen is onvoldoende (49%). Ook tijdgebrek (41%) wordt regelmatig genoemd.

Literatuuronderwijs bij het vak Nederlands

Aantal verplicht te lezen boeken

Havo- en vwo-leerlingen moeten voor hun eindexamen Nederlands een verplicht aantal boeken lezen. Voor havo is de richtlijn acht boeken, voor vwo-leerlingen twaalf. Dit zien we terug in de antwoorden van de docenten: 99% bevestigt dat havo- en vwo-leerlingen verplicht lezen in de bovenbouw. Het gaat gemiddeld om 11 boeken: 8 in de havo en 13 in het vwo. Voor vmbo-leerlingen zijn er geen wettelijke eisen. Toch geeft 93% van de docenten aan dat vmbo-leerlingen in de bovenbouw een verplicht aantal boeken lezen. Het gaat om gemiddeld vier boeken (vmbo-bb/kb: 3, vmbo-gl/tl: 5).

In de onderbouw wordt er minder vaak verplicht gelezen, met name in het vmbo. Op 62% van de scholen moeten vmbo-leerlingen een verplicht aantal boeken lezen in de onderbouw. Havo/vwo-leerlingen moeten op 86% van de scholen een verplicht aantal boeken lezen in de onderbouw. Op scholen waar leerlingen in de onderbouw van het vmbo een verplicht aantal boeken moeten lezen,

gaat het om gemiddeld vier boeken (vmbo-bb/kb: 3, vmbo-gl/tl: 5). In de onderbouw van havo/vwo gaat het om gemiddeld negen boeken (havo: 8, vwo: 10).

Regels omtrent boekkeuze

Zowel in de onderbouw (82%) als in de bovenbouw (85%) mogen leerlingen meestal zelf titels kiezen die vervolgens door de docent Nederlands worden goedgekeurd. In de bovenbouw (zowel bij vmbo als havo/vwo) is vaker dan in de onderbouw sprake van een boekenlijst waar leerlingen uit moeten kiezen (39%) of boeken die door de docent worden voorgeschreven (31%). Volledig vrije boekkeuze (waarvoor ook geen goedkeuring moet worden gevraagd aan de docent) komt over het algemeen weinig voor (8%). Wel zien we dat dit vaker voorkomt in de onderbouw van het vmbo (24%).

In de onderbouw mogen leerlingen op de meeste scholen vrijwel alle genres lezen voor het vak Nederlands (denk aan youngadultboeken, fantasy, jeugdboeken, thrillers, vertaalde literatuur, romans over gender en seksualiteit, verfilmde boeken, waargebeurde verhalen). Genres die iets minder vaak worden toegestaan in de onderbouw zijn poëzie (in 74% van de gevallen), non-fictieboeken (62%), stripboeken/graphic novels (59%) en luisterboeken (58%).

Voor het eindexamen literatuur in de bovenbouw mogen leerlingen over het algemeen minder verschillende genres lezen dan in de onderbouw. De genres die voor bovenbouwleerlingen havo/vwo het minst vaak zijn toegestaan zijn jeugdboeken (slechts in 4% van de gevallen toegestaan), stripboeken/graphic novels (25%) en vertaalde literatuur (13%). Voor bovenbouwleerlingen vmbo zijn stripboeken/graphic novels (25%), poëzie (41%) en non-fictieboeken (42%) het minst vaak toegestaan. Vmbo-leerlingen mogen over het algemeen meer verschillende genres lezen voor hun eindexamen literatuur dan havo/vwo-leerlingen.

Toetsing van literatuuronderwijs

We hebben de bovenbouwdocenten gevraagd om te beschrijven hoe het eindexamen literatuur er voor hun leerlingen uitziet. Door zowel vmbo-docenten (30%) als havo/vwo-docenten (56%) wordt het mondeling examen het vaakst genoemd als methode voor het toetsen van het literatuuronderwijs. Vmbo-docenten gebruiken daarnaast ongeveer even vaak verwerkingsopdrachten en handelingsopdrachten om het literatuuronderwijs te toetsen (28% van de vmbo-docenten noemt dit). Op havo/vwo-niveau komt het maken van verwerkingsopdrachten juist bijna niet voor: slechts 3% van de docenten noemt dit.

Doelstellingen literatuuronderwijs

De doelstellingen die docenten Nederlands het belangrijkste vinden in hun lessen literatuuronderwijs sluiten aan bij de knelpunten voor leesbevordering die zij ervaren. Voor de onderbouw en bovenbouw van het vmbo zijn het bevorderen van het leesplezier van leerlingen (respectievelijk 96% en 94%) en het bijdragen aan de taal- en leesvaardigheid van leerlingen (respectievelijk 83% en 73%) veruit de belangrijkste doelstellingen van het literatuuronderwijs. Dit is ook het geval voor de onderbouw van havo/vwo (87%-81%).

In de bovenbouw van havo/vwo is onvoldoende leesvaardigheid minder een uitdaging en richt men zich op andere zaken. Slechts 38% van de havo/vwo-bovenbouw docenten geeft aan dat het bijdragen aan de taal- en leesvaardigheid van leerlingen voor hen een belangrijke doelstelling is van

het literatuuronderwijs. Havo/vwo-bovenbouw docenten noemen het vaakst persoonlijke ontwikkeling (61%), het bevorderen van leesplezier (58%) en kritisch nadenken (50%) als de belangrijkste doelstellingen van het literatuuronderwijs.

Vakoverstijgende aandacht voor leesbevordering

Leesonderwijs is het meest effectief wanneer dit vakoverstijgend wordt aangeboden en er ook bij andere vakken dan het vak Nederlands aandacht is voor lezen en tekstbegrip. Vakoverstijgende aandacht voor leesbevordering is echter niet vanzelfsprekend. Ruim een derde (37%) van de docenten Nederlands geeft aan dat er op hun school alleen bij het vak Nederlands aandacht is voor leesonderwijs. Op iets meer dan de helft (55%) van de scholen is hier wel vakoverstijgend aandacht voor. De aandacht voor leesonderwijs en leesbevordering lijkt zich in dat geval in de meeste gevallen te beperken tot andere taalvakken (Engels, Duits, Frans, etc.). Docenten van zaakvakken (bijvoorbeeld geschiedenis, biologie, etc.) worden in mindere mate betrokken bij het leesonderwijs.

Positief is dat een meerderheid (65%) van de schoolleiders aangeeft dat op hun school het hele team verantwoordelijk is om leerlingen het belang van lezen duidelijk te maken. Ook is er op iets meer dan de helft (58%) van de scholen bij alle vakken waarbij teksten worden gelezen aandacht voor het stimuleren van en begeleiding bij lezen. Op slechts een derde (32%) van de scholen wordt echter bij alle vakken waarvoor teksten worden gelezen gebruikgemaakt van rijke teksten en op iets meer dan een derde (37%) van de scholen stemmen docenten Nederlands, docenten van andere talen, docenten van zaakvakken en (indien aanwezig) de mediathecaris het leesonderwijs af.

Eigen leesgedrag van docenten Nederlands²

Bijna alle docenten Nederlands (96%) lezen minstens één keer per jaar fictieboeken voor volwassenen. Twee derde (69%) van de docenten leest dit genre minstens één keer per week en een derde (36%) minstens één keer per dag. Ruim de helft van de docenten leest minstens één keer per maand non-fictieboeken voor volwassenen (58%), youngadultliteratuur (60%) en jeugdliteratuur (56%). Poëzie wordt relatief minder vaak gelezen. Een derde (33%) van de docenten Nederlands leest zelden tot nooit poëzie.

Kennis en kunde op het gebied van leesbevordering

Een meerderheid van de schoolleiders geeft aan dat er op hun school in de praktijk extra aandacht wordt gegeven aan leesvaardigheid en leesmotivatie als leerlingen moeite hebben met lezen (70%) en dat docenten en mediathecarissen op hun school weten hoe zij leerlingen moeten begeleiden bij het kiezen van boeken die aansluiten bij hun belevingswereld, leesontwikkeling en interesse (66%). Dit is echter niet op alle scholen het geval. Slechts de helft (55%) van de scholen investeert in scholing van docenten op het gebied van leesbevordering. Hier is nog veel verbetering in mogelijk.

Het betrekken van ouders bij leesbevordering

Ouders worden in het voorgezet onderwijs weinig betrokken bij de leesbevordering. Slechts een derde (33%) van de schoolleiders geeft aan dat de lees- en literaire ontwikkeling van leerlingen op

² Hoewel we graag ook inzicht hadden gekregen in het leesgedrag van docenten van andere vaksecties was dit in dit onderzoek vanwege het onderzoeksontwerp (waarbij alleen docenten Nederlands zijn benaderd) niet mogelijk.

hun school onderwerp is van gesprek met ouders. Docenten spreken met name met ouders over de leesontwikkeling van hun kind wanneer deze ontwikkeling achterblijft (50% van de docenten geeft aan dit te doen). Slechts 18% van de docenten praat met alle ouders over de leesontwikkeling van hun kind. Tips over leesbevordering thuis komen vooral ter sprake tijdens individuele oudergesprekken (73%). Ongeveer een derde (29%) van de docenten Nederlands stuurt (ook) berichten (brieven, mails, appjes, etc.) aan ouders over leesbevordering.

Verschillen op basis van deelname aan de Bibliotheek *op school*

Vmbo-scholen die deelnemen aan het programma de Bibliotheek *op school* verschillen wat betreft hun leesbeleid niet van andere scholen. Wel is er op deze scholen vaker een mediatheek aanwezig (80 vs. 66%), en zijn docenten tevredener over de boekencollectie. In het percentage scholen dat beschikt over een mediatheek met mediathecaris zien we geen verschil. Wel is er op scholen die deelnemen aan de Bibliotheek *op school* vaker een leesmediaconsulent aanwezig.

Leesbevorderende activiteiten zoals voorlezen, een bezoek aan de mediatheek of schoolbibliotheek, een auteursbezoek en deelname aan leesbevorderingscampagnes worden vaker georganiseerd op scholen die deelnemen aan de Bibliotheek *op school* dan op scholen die niet deelnemen. Schoolleiders van scholen met de Bibliotheek *op school* geven daarnaast aan dat er vaker aandacht is voor vrij lezen.

Docenten Nederlands op scholen met de Bibliotheek *op school* benoemen iets vaker dan andere docenten dat leesplezier voor hen een van de belangrijkste doelstellingen is van het literatuuronderwijs. Concentratieproblemen bij leerlingen en onvoldoende leesvaardigheid van leerlingen zijn voor docenten Nederlands op scholen met de Bibliotheek *op school* vaker dan op andere scholen een barrière voor leesbevordering.

